

19 Ocak 2004
TS/BAS-BÜL/04-08

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu: Anayasa Hukuku, İdare Hukuku ve Ceza Hukuku Açısından”

Özet Bulgular

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu: Anayasa Hukuku, İdare Hukuku ve Ceza Hukuku Açısından” başlıklı rapor; TÜSİAD Parlamento İşleri Komisyonu altında faaliyet gösteren Siyasi Kriterler Çalışma Grubu çalışmaları çerçevesinde, Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Süheyl Batum'un koordinatörlüğünde, Prof. Dr. Süheyl Batum, Bahçeşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Feridun Yenisey, Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Celal Erkut ve Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sibel Inceoğlu tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye'nin AB tam üyeliği için müzakerelere başlamasının ön şartı olan Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni tamamlama yolundaki gelişmelerini tespit eden ve 2004 yılı sonunda AB Zirvesi'nde Türkiye hakkında verilecek karara esas teşkil edecek İlerleme Raporları'ndaki tespitler ve yapılması gerekenler, “yargı reformu” konusunda ağırlık kazanmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun İlerleme Raporları'nda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'ne ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına uyum konusuna dikkat çekilmektedir. Bu önerilerin dikkate alınması, yalnız AB mevzuatına uyum değil, Avrupa'nın temel beklentisi olan yasaların uygulanması sorununa da çözüm olacaktır.

"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Adil Yargılanma İlkesi Işığında Hukuk Devleti ve Yargı Reformu" raporu, AİHS'nin “adil yargılanma hakkı”nı düzenleyen 6. maddesi çerçevesinde, Türkiye'de hukuk devleti ilkesini ve yansımalarını incelemektedir. AİHS'nin 6. maddesinin amacı ve hedefi, adaletin belli "bir yargısal sürecin" sonucunda dağıtılmasının sağlanması ve güvence altına alınmasıdır. Bu hedef ve amaç, gerek ceza yargılamasının gerekse hukuk yargılamalarının makul bir sürede, yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemeler önünde, aleni bir biçimde ve adil olarak yapılması gerektiği belirtilmek suretiyle, söz konusu maddede açıkça düzenlenmiştir.

Bu doğrultuda, AİHS'ne taraf olan tüm ülkeler gibi Türkiye'nin de, adaletin doğru ve adil biçimde dağıtılmasını sağlayacak kurumsal altyapıyı gereği gibi kurmak ve yargılamanın adil ve doğru bir biçimde yapılmasına yönelik olarak gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmek yükümlülüğü bulunmaktadır. Rapor, hukuk devleti ilkesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi çerçevesinde Türkiye'de yargı sisteminin genel durumunu çizmekte ve gerek yürütülen reform çalışmaları, gerekse AB Kopenhag siyasi kriterlerine uyum sürecinde çıkarılan ve değiştirilen yasaları ele alarak, güncel, somut ve uygulanabilir öneriler sunmaktadır.

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
BASIN BÜROSU

Meşrutiyet cad.No.74 Tepebaşı 80050 – İSTANBUL
Tel: (0212) 2495448 / 2491929 / 2515313 / 2490723 Fax: (0212) 2933783

Bu çerçevede raporda, mevzuatta yapılması gereken değişiklikler, adil yargılanma ilkesinin unsurları çerçevesinde ele alınmıştır. Hukukun istikrarlılığının ve güvenilirliğinin sağlanması başta olmak üzere, yargılamada sürenin uzunluğunun ve iş yükünün artışının önüne geçilmesi, yargının bağımsız ve tarafsız olması amacıyla bazı kurumların işleyiş ve yapısının yeniden düzenlenmesi ve hakim güvencesinin temin edilmesi, yasaların yorumlanması sırasında AİHS'deki ve AİHM kararlarındaki sanık haklarının tutarlı bir şekilde dikkate alınması ve tutukluluk halinin bu usullere göre düzenlenmesi konularında yapılacak değişiklikler, AB Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyum konusunda Türkiye'nin önündeki "yargı reformu" engelini kaldıracaktır.

Rapor, adil yargılanma ilkesinin unsurları çerçevesinde 7 bölüme ayrılmıştır. Bunlar "Mahkemeye Başvurma Hakkı", "Yasayla Kurulmuş Bağımsız ve Tarafsız Mahkemede Yargılanma Hakkı", "Hakkaniyete Uygun Yargılanma Hakkı", "Aleniyet İlkesi", "Makul Sürede Yargılanma Hakkı", "Masumiyet Karinesi" ve "Sanığın Asgari Hakları"dır. Aşağıda rapordaki bölümler ile ilgili açıklamalar özetlenmektedir.

1-"Mahkemeye başvurma hakkı", hukukun temel prensibidir. Kişinin hak aramasını sağlayacak tedbirlerin alınması ve bu yolu tıkayan engellerin kaldırılması ve hak aramak için mahkeme önüne gidebilme olanağının gerçekten, fiilen ve etkili bir biçimde mevcut olması gerekmektedir. Ancak bu hak, mutlak bir hak değildir. Bu konuda küçüklere, akıl hastalığı veya zayıflığı olanlara, hükümlülere, müflislere yönelik doğrudan sınırlamalar olabileceği gibi, avukatla görüşme hakkının tanınmaması, adli yardım verilmemesi ve dava açma süresinin kısa tutulması gibi dolaylı sınırlamalar da yer alabilir. Mahkemenin yargı yetkisine yönelik sınırlamalar ise tam bir yargı yetkisinin bulunmaması, idarenin bazı işlem ve eylemlerinin yargı denetimi dışında tutulması, dokunulmazlık ve muafiyetler tanınması halinde karşımıza çıkmaktadır. Türk hukukunda önemi gittikçe artan, hukuk güvenliği ve yargı kararlarının uygulanmaması ile hukuk düzeninde istikrar ve hukuk güvenliğinin sürekliliğinin sağlanması konuları yine bu başlık altında ele alınmıştır.

2-Yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkı, yasa yoluyla kurulmuş bir mahkemenin dava konusunu kesin karara bağlama yetkisini içerir. Bu anlamda, bir mahkemenin verdiği kararın yerine getirilip getirilmeyeceğine başka bir yetkili merci karar veriyorsa, uyuşmazlığı veya suç isnadını karara bağlayan bir mahkemeden söz edilemez. Bağımsız ve tarafsız mahkeme, yargıçların bağımsızlığı ve tarafsızlığı kavramını da kapsamaktadır. Yargıcın bağımsız olması, hakimın yargılama yaparken yan tutmaması, taraflara karşı nesnel olması ve kişiliğinden sıyrılabilmesi demek iken, yargıcın tarafsız olması, davanın çözümünü etkileyecek bir önyargı ve menfaatin olmaması, özellikle mahkemenin veya üyelerinden bazılarının taraflara karşı, onların leh ve aleyhinde bir duygu veya çıkara sahip olmaması anlamına gelir. Bu çerçevede, yargıçların atanma biçimleri konusunun düzenlenmesi, görev sürelerinin belirlenmesi ve belli sürelerden önce görevden alınamamaları ve bunun yanı sıra mahkeme üyelerine idare tarafından talimat ve emir verilememesi yoluyla dış müdahalelerden korunmaları bağımsızlık ve tarafsızlık anlamında bir güvencedir.

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ BASIN BÜROSU

Meşrutiyet cad.No.74 Tepebaşı 80050 – İSTANBUL
Tel: (0212) 2495448 / 2491929 / 2515313 / 2490723 Fax: (0212) 2933783

TÜSİAD BASIN BÜLTENİ

3-Hakkaniyete uygun yargılamanın gerçekleşmesi için, bir yargılamanın yürütülmesi sırasında alınan önlemlerin, davanın taraflarının savunma haklarını yeterince ve tam olarak kullanmalarına olanak tanıyacak biçimde düzenlenmiş olması gereklidir. Hakkaniyete uygun yargılamanın unsurlarından "silahların eşitliği ilkesi", mahkeme önünde sahip olunan hak ve yükümlülükler bakımından taraflar arasında bir eşitliğin bulunması ve bu dengenin yargılamanın her aşamasında korunması anlamına gelmektedir. Taraflar arasındaki eşitlik silahların eşitliği ile kalmayıp, delil sunulması, tanık dinlenmesi, bilirkişi dinlenmesi, bilgi ve belgelere ulaşmada eşit imkanlar tanınması konularında da eşit olmayı gerektirir. Hakkaniyetin gerçekleşmesi açısından önem taşıyan "çelişmeli yargılama ilkesi", dava sırasında mahkemenin kararını etkilemek amacıyla sunulan delil, mütalaa ve görüşlerin her biri hakkında bilgi sahibi olma ve bunlar hakkında yorum yapma imkanının taraflara tanınması anlamına gelip, mahkemeye sunulan mütalaaaların yanı sıra delillerin de davanın taraflarının bilgisine sunulmasını ve yorum yapma imkanının sağlanmasını içermektedir.

Bu anlamda delillerin duruşmada sunulduğu ve tartışılması aşamasında, son duruşmada savunma ve iddia makamı yazılı delillerin okunmasından ve sunulmasından feragat etme konusunda anlaşsalar dahi, bu anlaşmanın tartışmaya yer vermeyecek bir biçimde yapılmış olması gerekir. İşkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ile elde edilen ifadeler her durumda hakkaniyet ilkesini zedeliyorken, özel yaşamın gizliliği ihlal edilerek elde edilen deliller davanın şartlarına göre değerlendirilmektedir. Hakkaniyetin en önemli unsurlarından biri ise kararın gerekçeli olmasıdır. Bu durum, gerek daha sonra kanun yoluna başvurmak, gerekse hakkaniyete uygun bir görüntü sunmak açısından, davanın taraflarının menfaatini ilgilendirdiği kadar, demokratik bir toplumda kamunun menfaatini de ilgilendirmekte, mahkemelere güveni sağlamaktadır.

4-Aleniyet ilkesi, yargılama sırasında duruşma yapılmasını gerektirmektedir ve bu duruşmanın, istisnai haller dışında, kamuya ve basına açık olması gerekmektedir. Sadece yargılamanın değil, yargı kararlarının da aleni olması gereklidir. Aleni yargılanma hakkından, kişinin kendi açık talebi ile veya zımnen vazgeçebilmesi mümkündür. Feragatın zımni olduğu hallerde bunun, hiçbir tereddüde yer vermeyecek kadar belirgin olması ve aynı zamanda kamu yararına ters düşmemesi gerekir.

5-Makul sürede yargılanmaya ilişkin olarak, tutuklulukta makul süre değerlendirilmesinde göz önünde tutulacak zaman diliminin başlangıcı fiilen tutuklama anı, sonu da sanığın fiilen serbest bırakıldığı veya yargılama sırasında tutukluluk devam etmişse, ilk derece mahkemesinin mahkumiyet kararının tebliği veya tefhimi tarihidir. Tutuklamaya ilişkin kararların muhakkak gerekçeli olması ve matbu gerekçelerin kullanılmaması gerekmektedir. AİHS organları, tutukluluğun devamına karar verilirken sanığın kaçma tehlikesi, delilleri karartma veya yok etme, tanıklara baskı yapma, başka bir suç işleme tehlikeleri gibi, kamu menfaatine hizmet eden nedenlerin de varlığını aramaktadır. AİHM neredeyse her zaman, sekiz yıl ve üzerindeki yargılama sürelerini AİHS'nin adil yargılanmayı düzenleyen 6. maddesine aykırı bulmuştur. Fakat bu durum, daha kısa sürede sonuçlanan davaların, mutlaka Sözleşmeye uygun olacağı anlamına gelmemektedir. Her olayın kendine özgü farklılıkları olduğu için, yargılama süresinin makul olup olmadığı hususu, davanın özellikleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ BASIN BÜROSU

Meşrutiyet cad.No.74 Tepebaşı 80050 – İSTANBUL
Tel: (0212) 2495448 / 2491929 / 2515313 / 2490723 Fax: (0212) 2933783

BASIN BÜLTENİ

Medeni hak davalarında dikkate alınan süre, medeni hak veya yükümlülüğe ilişkin uyuşmazlığı karara bağlayacak mahkeme prosedürünün işletilmesi ile başlamaktadır. Yargılamanın sona erme tarihi, son yargı organının karar verdiği veya kanun yolunu kullanmak için öngörülen sürenin sona erdiği tarihtir. Olayın ceza yargıcı önüne götürülmesinden çok önce, polis veya savcılık soruşturmasına başlandığı tarihte veya “yetkili makam tarafından, kişinin suç işlediğine dair iddianın resmi bildirimi ile” işlemeye başlayan ceza yargılamasının sona erdiği tarih ise, suç isnadının veya verilen cezanın kesinleştiği tarihtir. Davanın karmaşıklığı, başvuruçunun ve yetkili makamların tutumu, yetkili makamların kusuru ve ihmali sürenin makul olup olmadığında göz önünde tutulan kriterlerdir.

6-Masumiyet karanesi, “kendisine bir suç isnat edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuz sayılır” savına dayanır. Kanıt yükü iddia makamının üzerindedir ve herhangi bir şüphe halinden sanık yararlanır. Diğer yandan, sanığı savunmasını hazırlayabilmesi ve sunabilmesi için kendisine karşı yürütülen davadan haberdar etme ve suçluluğu kanıtlamak için yeterli derecede kanıt gösterme görevi de, yine iddia makamına düşmektedir. Ayrıca masumiyet karanesi, her ne kadar, medeni yargılama alanında ortaya çıkan bir ilke olarak görülme de, bir kişinin halihazırda görülen bir ceza davasına konu olan suçu işlediğine dair hukuk mahkemesinin beyanda bulunması, masumiyet karanesine aykırı olarak kabul edilir. Çünkü, hukuk mahkemesi, ceza mahkemesinin, cezai sorumluluk alanında vermiş olduğu kararlarla bağlıdır.

7-Sanığın asgari hakları çerçevesinde, kendisine bir suç isnat edilen kimse, anladığı dilde ve detaylı olarak kendisine yöneltilen suçlamanın nedenleri ve niteliği hakkında en kısa zamanda bilgilendirilme hakkına sahiptir. Sanığa gerekli zaman ve yeterli kolaylıklar tanınmalı, sanığın kendi kendini savunması veya kendi seçeceği bir müdafinin veya gereğinde mahkeme tarafından tayin edilecek bir avukatın yardımından yararlanması sağlanmalı, kendi kendini savunması veya savunmada bir müdafinin yardımından yararlanması temin edilmeli, sanığa ücretsiz olarak tercüman sağlanması ve iddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek ve tanıkların dinlenmesinde hak eşitliği bulunmalıdır.

Rapordaki her bölümde, önce AİHS çerçevesinde konunun nasıl ele alındığı açıklanıp temel ilkeler ortaya konmakta, ardından iç hukukumuza yönelik tespitler yapılarak Anayasa Hukuku, İdare Hukuku ve Ceza Hukuku açılarından yapılması gereken değişiklikler, somut öneriler şeklinde sunulmaktadır.

Bu yapıyla çalışma, Türk yargı sisteminde adil yargılanma hakkına analitik bir bakış açısı ile yaklaşmakta ve ortaya koyduğu somut önerileri ile yargı reformu konusunda ilerleme kaydedilmesi ve Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni tamamlama yolundaki büyük bir engel olan yargı sisteminin iyileştirilmesi konusundaki çalışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

**TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
BASIN BÜROSU**

Meşrutiyet cad.No.74 Tepebaşı 80050 – İSTANBUL
Tel: (0212) 2495448 / 2491929 / 2515313 / 2490723 Fax: (0212) 2933783